

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ

УДК 330.5

С.М. КРАВЧУК, О.Р. ОМЕЛЬЯНОВИЧ

Національний транспортний університет

РЕЙДЕРСТВО В УКРАЇНІ ЯК ВИД ЕКОНОМІЧНОГО РИЗИКУ

Розкрито сутність і види поняття «рейдерство». В Україні та країнах пострадянського простору поняття «рейдерство» має інше значення, ніж в країнах Європи. Рейдерство найчастіше пов'язують з такими явищами як бандитизм, шантаж, переділ власності, корпоративні конфлікти. В Україні проблема рейдерства має особливе значення в зв'язку з постійними болючими трансформаційними процесами в економіці та зважаючи на корупцію в усіх державних органах. Наведено типову структуру організації рейдерської діяльності, що складається з організаторів, «чорних» юристів, відділу, що відповідає за збір та аналіз інформації, PR-агентств, силових структур та відділу, що відповідає за реалізацію проектів по недружнім поглинанням, тобто рейдерів. Показано основні стадії рейдерства в Україні. Підкреслено важливість подальшого поглибленого вивчення такого явища як «рейдерство» та боротьби з рейдерством зважаючи на українські реалії.

Ключові слова: рейдерство, недружнє поглинання, «грінмейл»

S.M. KRAVCHUK, A. R. Omelyanovych

National transport university

RAIDING IN UKRAINE IN VIEW OF THE ECONOMIC RISK

Essence and types of the term "raid". In Ukraine and the former Soviet countries the concept of "raiding" has a different meaning than in Europe. Raiding is most often associated with phenomena such as robbery, blackmail and the division of property, corporate conflicts. In Ukraine raiding problem is of particular importance due to the constant painful transformation processes in the economy and given the corruption in all state agencies.

The typical structure of raiding activity consisting of the organizers, "black" lawyers, the department responsible for the collection and analysis of information, PR-agencies, law enforcement agencies and the department responsible for the implementation of projects in hostile takeovers, that the Raiders. The basic stages of raiding in Ukraine. Emphasized the importance of further in-depth study of this phenomenon as a "raid" and anti-raiding despite the Ukrainian realities.

Raiding in Ukraine gained rapid spread and certainly a threat to business and one of the main economic risks. Scientists, experts, businessmen and concerned public authorities carried out the search for effective methods of combating raiding, but we note that raiding in Ukraine exists because most business owners themselves violate any laws of Ukraine, despise the rights and interests of owners of businesses that risking their own business interests in the future.

Keywords: raiding, hostile takeovers, "greenmail"

Постановка завдання. Однією з заporук ефективного функціонування будь-якої економіки світу є стабільний розвиток підприємницької діяльності, і Україна не виключення. За таких умов процеси злиття та поглинання набувають все більшої актуальності. Для України та країн пострадянського простору дане питання має особливе значення, оскільки злиття та поглинання підприємств є засобами нагромадження капіталу, збільшення своєї частки на ринку. На жаль, в нашій державі більш поширене силове захоплення компаній, тобто рейдерство, яке є однією з найбільших загроз функціонування підприємств в Україні. Кінцевим результатом рейдерства є зміна власника підприємства.

Рейдерство є комплексним поняттям, але в загальному сенсі – це інструмент захоплення, що містить у собі комплекс юридичних, психологічних, економічних, військово-спортивних методик та технологій [5, с. 12]. Якщо розглядати рейдерство в економічному аспекті, то можна надати таке визначення: рейдерство – це професійна діяльність щодо управління корпоративними конфліктами з метою отримання можливості розпоряджатися активами компанії (включаючи її бізнес, потенціал та інше) або з метою отримання від компанії матеріальної винагороди без встановлення прямого (офіційного) контролю над нею [4, с.36]. Варто зазначити що окрім кримінальної, протиправної складової рейдерства існує також легальний бізнес зі злиття та поглинання.

Аналіз чинного українського законодавства, наукових публікацій, що розглядають проблему протидії протиправним поглинанням свідчать про існування значної кількості питань, які потребують розгляду і вирішення. Наразі поняття рейдерства найчастіше вживається саме в сенсі протиправних поглинань і захоплень підприємств, але варто враховувати і той фактор, що захоплення підприємства може бути здійснене легальним шляхом.

Огляд і узагальнення наукової літератури та законодавчої бази з питань рейдерства в Україні засвідчує:

- українським законодавством однозначно не визначено поняття рейдерства;

- проблема рейдерства потребує глибокого аналізу і чіткого розуміння економічної природи виникнення та процвітання цього явища на території України.

Аналіз публікацій та досліджень. Незважаючи на важливість вивчення рейдерства як явища, цю проблему досліджували незначна кількість науковців. В теоретичному аспекті рейдерство досліджували вітчизняні науковці: З. Варналій, Л.Венгер, І. Головань, А. Смітюх, О. Тарасова, С.Кравченко, В. Лазуренко, Ю. Лазуренко, Г. Паламарчук, М.Соколова, І. Юрчишин. Зокрема, А. Смітюх вважає що рейдерство – це дії, спрямовані на набуття певною особою прав на майно, або контролю над суб'єктом господарювання без згоди власника, або особи, яка здійснює контроль над суб'єктом господарювання, що відбувається у ході спланованого конфлікту відповідно до певного сценарію (стратегічного плану), який має правове обґрунтування та мотивацію – дійсні чи удавані та реалізується із додержанням (або з імітацією додержання) встановлених законом процедур. Разом з цим, І. Юрчишин характеризує «рейдерство» як

вороже поглинання, перехоплення оперативного управління або власності підприємства за допомогою спеціально ініційованого конфлікту [4, с. 100].

У Законі України «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)» «рейдерство» визначається як замовлення та (або) організація нападу на підприємство, установу, організацію з метою їх захоплення, вчинені організованою групою [1].

В іноземній літературі поняття «недружнє поглинання» (тобто «рейдерство») означає скуповування акцій проти волі керівництва підприємства та його акціонерів. У загальному ж сенсі – це процес, в результаті якого активи компанії стають власністю іншого суб'єкта – покупця. [6, с. 62]. Цю проблему досліджували М.С. Дженсен, В.Х. Меклінг, К.Г. Холдернесс, Д.П. Шиіхан, Н.С. Касьяненко, М.Г. Іонцев, С. Бротг, І. Тунік, В. Поляков, О.А. Полушкін. Так М.С. Дженсен, В.Х. Меклінг стверджують, що існують ситуації, в яких недружнє поглинання забезпечує хоч і витратний, але найбільш швидкий та ефективний спосіб підвищення якості управління бізнесом. Такої ж думки дотримуються і К.Г. Холдернесс та Д.П. Шиіхан в своїй роботі, що присвячена діяльності рейдерів.

Разом з цим Н.С. Касьяненко вважає що рейдерство – це процес недружного поглинання організації будь-якої форми власності за допомогою спеціально ініційованої корпоративної суперечки із застосуванням адміністративних і корупційних ресурсів, технологій розкрадання акцій та шахрайських схем, а також трактуванням на свою користь неоднозначних положень нормативних і законодавчих актів [3, с. 78].

Викладення основного матеріалу. Сили на будь-якому ринку часто не рівні і мають тенденцію до змін. В результаті таких процесів виникає можливість захоплення сильнішими учасниками, що мають більший доступ до адміністративних ресурсів, слабкіших. Перерозподіл власності в ринкових відносинах загалом є природним явищем. Рейдерство, тобто силове, недружнє поглинання підприємства проти волі його власника, є одним із способів такого перерозподілу.

Вважаємо доцільним розглядати рейдерство як один із головних економічних ризиків, оскільки розвиток рейдерства впливає не тільки на сталий розвиток і стабільне функціонування підприємства, а також на такі важливі показники як індекс економічної свободи (щорічно розраховується для 179 країн світу), ВВП, розвиток промисловості країни, що в свою чергу напряму впливає на об'єм залучених інвестицій. Чим більше розвинуте рейдерство в країні, тим повільніше розвивається економіка [2, 132].

Термін «рейдерство» походить від англійського слова «raid», яке може тлумачитися як іменник і дієслово. Як іменник воно означає «набіг», «раптовий напад», а як дієслово – «грабувати», «спустошувати», «робити спроби знищити курс акцій шляхом продажу великої кількості цінних паперів». Варто зазначити, що рейдерство як поняття з'явилося в нашому лексиконі нещодавно, а отже інколи вживається досить некоректно, без усвідомлення сутності самого явища. Новий зміст поняттю «рейдерство» надав фінансист Дж. Гульд, що в ході Громадянської війни в США здійснював захоплення підприємств, які мали отримувати із казни великі замовлення на поставку товарів для армії.

У сучасній Україні існує ринок рейдерських послуг з розробленими та перевіреними схемами, виконавцями (корумповані чиновники в судовій, правоохоронній системі, «свої» юристи), кожен з яких чітко знає свої функції. Поряд з незаконною стороною цього явища існує легальний бізнес зі злиття і поглинання, який можна віднести до окремої самостійної частини легальної економіки.

В існуючій літературі поняття «рейдерство» поділяють на три види:

- «чорне» рейдерство – це насильницьке, криміналізоване, силове захоплення майна. Воно повинно розглядатися в площині кримінального права;
- «сіре» рейдерство – це поглинання, що здійснюється за допомогою підкупу посадовців, підробки документів і т.ін. Тобто проблема «сірого» рейдерства лежить в площині боротьби з корупцією. Одним з найдієвіших інструментів дії «сірих» рейдерів є прийняття незаконних судових рішень корумпованими суддями;
- «біле» рейдерство – легальне злиття чи поглинання, що здійснюється за допомогою організації страйків або перевірок контролюючими органами.

На нашу думку поняття «біле рейдерство» не зовсім коректне, адже не зважаючи на результат, воно відбувається в правовому полі, тобто підприємство захоплюється легально і власник отримує його повну ринкову вартість. Найчастіше таке недружнє поглинання застосовується для того, щоб «прибрати» конкурента. Одним із видів «білого» рейдерства є грінмейкер, тобто приватна особа або організація, яка займається корпоративним шантажем. Основним завданням грінмейкера є купівля певної кількості акцій для блокування керування підприємством шляхом подачі позовів до суду. В результаті підприємству дешевше викупити акції у грінмейкера за значно вищою ціною, ніж судитися.

Наведемо типову структуру організації рейдерської діяльності:

- організатори – це підприємці, що ведуть свій бізнес більш-менш легально, здійснюють операції по «чорним схемам», як наслідок ухиляються від сплати податків, а в разі особливого інтересу з боку правоохоронних органів можуть без перешкод вивести за кордон своє майно. Вони старанно формують собі імідж законослухняного, добропорядного бізнесмена, входять у різні асоціації. Грішми схиляють до співпраці державних службовців, займаються лобюванням рішень (зокрема законів), що ім. вигідні;
- юристи («чорні юристи») – мають тісні зв'язки з правоохоронними органами, високу юридичну підготовку. Використовують «білі плями» в законодавстві, розробляють та формують пакети документів (також підроблених), для порушення карних, господарських справ, перевірок;
- аналітики - співробітники відділу, які відповідають за збір та аналіз інформації. Основне їх завдання - зібрати максимум інформації про компанію жертви, особливо інформацію що має компрометуючий характер. Інформація збирається за такими напрямками: головні акціонери, служба менеджменту, неформальні лідери, ображені акціонери, структура і види активів, партнери, контрагенти,

адміністративний та контролюючий ресурс, корпоративна структура з філіалами і дочірніми фірмами, угоди компанії, історія приватизації компанії, кредитна історія, установчі документи, регламенти і положення, угоди з акціями, з нерухомістю тощо. Способи отримання інформації, подача запиту в державні органи, які ведуть інформаційні реєстри, подача запиту від міноритарних акціонерів, отримання даних від державних органів після проведення позачергових «замовних» перевірок, якщо вони пов'язані з вилученням документів або вимогою надання копій корпоративних і фінансово-господарських документів, отримання нових документів від підприємства-жертви в рамках судової справи. [4, с. 116];

- PR-агенства, які формують негативне ставлення суспільства до постраждалої сторони, співробітників правоохоронних органів, що не захотіли співпрацювати, показують в найкращому світлі дії замовників рейдерської атаки. Крім того одна з функцій PR-агенства – розробка сценарію зібрання акціонерів (розподіл ролей, зрив небажаних виступів, створення груп підтримки, наявність в залі «своїх» експертів);

- силові структури, до яких належать приватні охоронні фірми, працівники інших підприємств, що підконтрольні рейдерам. Також це можуть бути співробітники міліції, що втягнуті в конфлікт в зв'язку з розслідуванням карної справи, що пов'язана з цим підприємством, при чому це може бути як по домовленості, так і не усвідомлено самими силовими структурами;

- реалізатори проектів по поглинанню господарюючих суб'єктів (рейдери) – розробляють свою стратегію дій, що базується на інформації, яку надав відділ збору та аналізу інформації, а також на рекомендаціях юристів. В разі відсутності такої інформації процес захоплення підприємства може не відбутися.

На основі проведеного дослідження можна виділити наступні етапи рейдерства в Україні:

- первинне накопичення інформації про об'єкти майбутнього рейдерства, які є основою вчинення шахрайства та рекету по захопленню в 90-ті роки грошових потоків. Після остаточного формування промислово-фінансових груп (до 1998 року) сталася переоцінка власності і зміна пріоритетів побудови бізнесу в Україні;

- рейдерство, як спосіб отримання контролю над ліквідними активами (1998-2002 роки);

- ліквідація підприємств шляхом банкрутства (до 2005 року була масовою);

- рейдерські захоплення з використанням судових органів (з 2005 року до 2010 року включно);

- переділ сфер впливу між промислово-фінансовими групами (з 2011 року до сьогодні).

Висновки. Рейдерство в Україні набуло швидкого поширення і безперечно є загрозою підприємницькій діяльності і одним з головних економічних ризиків. Науковцями, фахівцями, зацікавленими бізнесменами та органами державної влади здійснюється пошук ефективних методів протидії рейдерству, але хотілося б відзначити, що рейдерство в Україні існує і завдяки тому, що самі власники підприємств самі ж порушують чинне законодавство України, зневажають права та інтереси співвласників підприємств, тобто самі ризикують своїми бізнес-інтересами у майбутньому.

Щоб побороти це явище, варто удосконалити законодавство, що регулює корпоративні відносини, законодавчо закріпити юридичний термін «рейдерство», сформулювати його ознаки, встановити кримінальну відповідальність за рейдерство, протидіяти корупції в державних органах, формувати прозорі принципи корпоративного управління.

Література

1. Закон України від 13.03.2007 р. №978-V «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)» // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – №23.
2. Варналій З.С., Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання/ З.С. Варналій, І.І. Мазур // Стратегічні пріоритети. – 2007. – №2(3). – С. 129-136.
3. Касьяненко Н.С. Недружественные поглощения (рейдерство) организаций в России / Н.С. Касьяненко // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – № 2 (140). – С.76-81
4. Лазуренко В.И. Корпоративные конфликты. Рейдерство / В.И. Лазуренко, Ю.В. Лазуренко. – Донецк: Донбасс, 2011. – 588 с.
5. Москаленко С. Рейдерство: загальна характеристика, окреслення проблеми та шляхи боротьби / С. Москаленко // Практика. – 2007. – №3 (57). – С. 117.
6. Полушкин О.А. Рейдерство: пути решения актуальных проблем / О.А. Полушкин // Закон и право. – 2008. – №2. – С.62.

References

1. Zakon Ukrainy vid 13.03.2007 r. #978-V «Pro vnesennia zmin ta dopovnen do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vstanovlennia kryminalnoi vidpovidalnosti za zakhoplennia pidpriemstv (reiderstvo)» // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. -2007-#23.
2. Varnalii Z.S., Mazur I.I. Reiderstvo v Ukraini: peredumovy ta shliky podolannia/ Z.S. Varnalii, I.I. Mazur // Stratehichni priorytety. -2007. -#2(3). -S. 129-136.
3. Kasianenko N.S. Nedruzhestvennye pohloshchennia (reiderstvo) orhanyzatsyi v Rossyy / N.S. Kasianenko // /Vestnyk Cheliabynskoho hosudarstvennogo unyversyteta. -2009. -# 2 (140). - S.76-81
4. Lazurenko V.Y., Lazurenko Yu.V. Korporatyvnye konflikty. Reiderstvo / V.Y. Lazurenko, Yu.V. Lazurenko. - Donetsk: Donbass, 2011. - 588 s.
5. Moskalenko S. Reiderstvo: zahalna kharakterystyka, okreslennia problemy ta shliakhy borotby / S. Moskalenko // Praktyka. - 2007. - #3 (57). - S. 117.
6. Polushkyn O.A. Reiderstvo: puty reshenia aktualnykh problem / O.A. Polushkyn // Zakon y pravo. - 2008. - #2. - S.62.

Рецензія/Peer review : 8.5.2014 р. Надрукована/Printed :17.8.2014 р.

Рецензент: д.е.н., доц. Ковальчук С.В.